

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/okupacja-sowiecka/79867,Czy-po-uderzeniu-Niemiec-na-Polske-panstwo-polskie-przestalo-istniec.html>

Kadr z filmu IPN „Niezwyciężeni”

ARTYKUŁ

Czy po uderzeniu Niemiec na Polskę, państwo polskie przestało istnieć?

OKRES HISTORYCZNY

(1939-1945) II wojna światowa

Autor: PAWEŁ KOSIŃSKI 18.03.2021

Tylko Rzesza Niemiecka, ZSRS i Republika Słowacka przyjęły w 1939 r., że w wyniku ich agresji doszło do zawojowania (debellacji) Rzeczypospolitej, czyli pozbawienia dotychczasowego suwerena władzy zwierzchniej po zbrojnym

zajęciu terytorium państwa i przejęciu nad nim całkowitej kontroli.

Napastnicy zajęli to stanowisko, chociaż według praw i zwyczajów wojny lądowej uregulowanych przez społeczność międzynarodową jeszcze w 1899 i 1907 r. (II i IV konwencja haska) okupant miał być wyłącznie tymczasowym administratorem zajętych ziem, zobowiązany do przestrzegania, z wyjątkiem bezwzględnych przeszkód, praw obowiązujących w danym kraju. Poza tym sam akt agresji stanowił pogwałcenie nakazu pokojowego rozstrzygnięcia sporów międzynarodowych proklamowanego przez Pakt Ligi Narodów (Niemcy wystąpiły z Ligi 21 X 1933 r., Związek Sowiecki został z niej wykluczony 14 XII 1939 r., a Czechosłowacja była jej członkiem do 15 III 1939 r.), a zwłaszcza międzynarodowego traktatu przeciwwojennego, zwanego także paktem Brianda-Kellogga (podpisany przez Czechosłowację i Niemcy 27 VIII 1928 r., a zaraz potem przez ZSRS), którego sygnatariusze w ogóle potępili wojnę i wyrzekli się jej.

Wątpliwości prawne po stronie niemieckiej

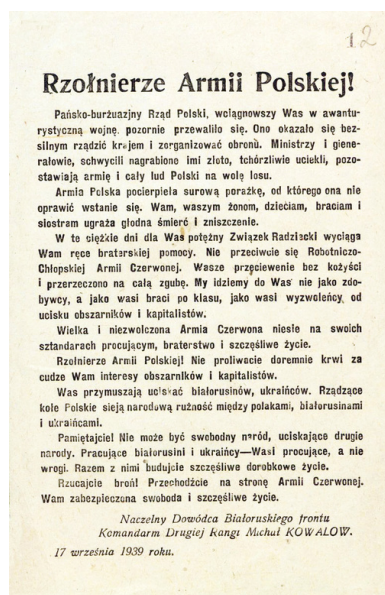
Warto przy tym zwrócić uwagę, że mimo pokonania i zajęcia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz aneksji części jej ziem (Dekret Hitlera z 8 X 1939 r.) i utworzenia Generalnego Gubernatorstwa na zajętych obszarach polskich (Dekret Hitlera z 12 X 1939 r.) kwestia statusu państwa polskiego była w Rzeszy ciągle żywa i to nie tylko ze względu na sprawę ewentualnego powołania marionetkowego polskiego „państwa szczątkowego”, które miało być kartą przetargową podczas ewentualnych rokowań pokojowych z Wielką Brytanią i Francją. Sytuacja prawna Polski niepokoiła na przykład naczelne dowództwo Wehrmachtu, które w kwietniu 1940 r. wystąpiło z formalnym zapytaniem do niemieckiego MSZ (*Auswärtiges Amt* – AA), czy państwo polskie dalej istnieje oraz czy wciąż jest w stanie wojny z Rzeszą? Chodziło o wyjaśnienie zakresu obowiązywania konwencji haskiej, a zwłaszcza o sprawę statusu polskich jeńców wojennych. W odpowiedzi Referat Prawa Międzynarodowego AA stwierdził, że państwo polskie nie istnieje, a jego tereny przeszły pod jurysdykcję innych państw (wówczas Rzeszy, ZSRS, Słowacji i Litwy). Stanowisko to jednak wcale nie zamknęło dalszej wewnątrzniemieckiej dyskusji, która toczyła się dalej na forum Akademii Prawa Niemieckiego (*Akademie für Deutsches Recht* – ADR), kierowanej notabene do 1942 r. przez Hansa Franka. W kolejnych latach wojny dywagacje na temat: „prawno-państwowego ukształtowania GG” i „statusu mieszkańców okupowanej Polski” snuli członkowie Komitetu Prawa Międzynarodowego ADR (*Ausschuss für Völkerrecht*) na wspólnych posiedzeniach z członkami Niemieckiego Towarzystwa Prawa Międzynarodowego i Polityki Światowej (*Deutsche Gesellschaft für Völkerrecht und Weltpolitik*) oraz Komitetu ds. Prawa Narodowościowego ADR (*Ausschuss für Nationalitätenrecht*).

Stanowisko sowieckie

Natomiast teza o upadku Polski dobitnie wyrażona została w nocie dyplomatycznej wręczonej 17 IX 1939 r. ambasadorowi RP w ZSRS Wacławowi Grzybowskiemu przez zastępcę Ludowego Komisarza Spraw Zagranicznych Władimira Potiomkina, zawierającej m.in. stwierdzenie:

„ze względu na utratę wszystkich rejonów przemysłowych i ośrodków kulturalnych, zanik stołecznej funkcji Warszawy i brak oznak życia ze strony rządu polskiego”,

państwo polskie przestało istnieć.

Sowiecka ulotka do żołnierzy polskich, 17 września 1939

Podobne intencje przyświecają fragmentom niemiecko-sowieckiego traktatu o przyjaźni i granicach z 28 IX 1939 r., gdzie mowa jest o wytyczeniu wspólnej granicy przez terytorium „byłego państwa polskiego” oraz o tym, że upadek państwa polskiego pociągnął za sobą konieczność zapewnienia przez Rzeszę i Związek Sowiecki „pokoju i porządku” i dał im tytuł prawny do dotychczasowego polskiego terytorium. W następnych miesiącach obydwie państwa solidarnie stały na tym stanowisku we wszystkich enuncjacjach, zarówno tych adresowanych do społeczności międzynarodowej (np. instrukcja AA do swoich przedstawicieli

dyplomatycznych z 3 X 1939 r.), jak i tych adresowanych do własnych społeczeństw (np. przemówienie Ludowego Komisarza Spraw Zagranicznych Wiaczesława Mołotowa na posiedzeniu Rady Najwyższej ZSRS 31 X 1939 r.).

Stanowisko polskie

Polska doktryna prawa, nie kwestionowana generalnie przez badaczy zagranicznych, stoi właściwie jednomyślnie na stanowisku, że mimo zajęcia przez wroga mocarstwa na początku października 1939 r. całego terytorium Rzeczypospolitej, państwo polskie nie przestało istnieć. Zwraca się przy tym uwagę na cztery główne czynniki:

- 1) brak aktu kapitulacji Wojska Polskiego,
- 2) nieprzerwane kontynuowanie wojny u boku sojuszników z wykorzystaniem Polskich Sił Zbrojnych za granicą i armii podziemnej w kraju,
- 3) nieprzerwane działanie organów władzy państwowej zdolnych do reprezentowania Polski na forum międzynarodowym,
- 4) dalsze uznawanie polskiej państwowości nie tylko przez państwa prowadzące wojnę z Niemcami, ale i przez państwa neutralne.

Główną przyczyną utrzymania międzynarodowego statusu Polski jest właśnie ten ostatni punkt – czynnik będący konsekwencją wykształcenia się normy zwyczajowego prawa międzynarodowego wynikającej z upowszechnienia się przekonania o konieczności poszanowania zakazu użycia siły w stosunkach między państwami.

Odrzucona przez niemal całą społeczność międzynarodową teza o upadku Polski była podtrzymywana przez Związek Sowiecki do momentu podpisania 30 VII 1941 r. układu Sikorski-Majski, gdzie jest mowa o „przywróceniu stosunków dyplomatycznych”, a nie o ich ponownym nawiązaniu. Rząd III Rzeszy nie zmienił swego stanowiska w omawianej kwestii aż do bezwarunkowej kapitulacji 8 V 1945 r. W kontekście prawa i stosunków międzynarodowych nic nie zmienia konsekwentnie prowadzona przez ZSRS do końca wojny, a nawet później, polityka ujarznienia Polski i narzucenia jej nie tylko własnych rozwiązań terytorialnych, ale i ustrojowych.

COFNIJ SIĘ